

Снежана Грк

Институт друштвених наука, Београд

СРБИЈА И ЕВРОПСКА УНИЈА – КРИЗЕ ПОСЛЕ КРИЗЕ*

Сажетак

Финансијска и економска криза у свету последица је много дубљих поремећаја и назнака опаснијих трендова. Србија је ушла у економску кризу много пре избијања последње светске финансијске кризе. Земља ће осећати дуготрајне последице сопствене кризе због спорих структурних реформи и погрешне макроекономске политике, каква се водила. Висока државна потрошња, увоз и задуживање у иностранству неће више бити могући због тога што ће и земље од којих Србија зависи још осећати последице кризе. Додатни проблем је што су на помолу нове кризе великих размера у свету, због скока цена хране, а следеће ће бити због недостатка неког ресурса као што је вода за пиће или енергија. Нове кризе ће се манифестовати на различите начине на разним континентима.

Србија која јесте део Европе и света мора сопственим моделом макроекономске политике да се одбрани од негативних фактора који ће тек доћи из екстерног окружења, али и да се одупре факторима који су деценијски генератор интерне кризе. Економски проблем Србије нису локалне последице глобалне кризе, већ је проблематичан њен модел раста.

Корени вођења деструктивне националне економије и политике су дубоки. А нове турбуленције на економској сцени Србије изазване новим кризама ће бити учестале и дуготрајне и додатно ће погодити реални сектор и становништво. Нова социјална и ду-

* Овај рад је део истраживања на пројекту *Моделирање развоја и интеграције Србије у светске токове у светлу економских, друштвених и политичких гигања*, евиденциони број 179038, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

жничка криза ће дубоко погодити највећи део предузећа, радника, потрошача и кредитора. Догађаји који ће уследити још више ће изоштрили друштвену и политичку кризу.

У време када се Европа и свет суочавају са новим кризама намеће се питање: да ли је Србија каква је данас потребна Европској унији?

Кључне речи: кризе после кризе, незапосленост, сиромаштво, кредити, спољни дуг, корупција, Европска унија.

СВЕТСКА ФИНАНСИЈСКА И ЕКОНОМСКА КРИЗА

Светска финансијска криза глобалних размера је попримала облике планетарне економске кризе. Премда су узроци кризе били различите природе на разним континентима, истовремено је крајем 2008. године криза уздрмала Америку и Европу. Финансијска криза на америчком тлу настала је на основу неконтролисаних прекомерних шпекулација, надувавања цена некретнина, презадуживања на кредитним картицама, када су банкар са Wall Street-а због дугова од једног билиона долара довели до економског краха скоро цео амерички систем. До кризе је морало доћи јер је већ од почетка осамдесетих година у Сједињеним Америчким Државама вођења погрешне политике¹⁾. Заправо, да би у Сједињеним Америчким Државама задржали потрошњу не повећавајући приходе, требало је привући средњу класу да се задужује преко кредитних картица за текућу потрошњу и да купи некретнине преко специфичних хипотекарних позајмица. Велики проценат америчких домаћинстава гомилао је дугове на својим кредитним картицама. Кредити и зајмови давали су се свима, чак и оним најсиромашнијима. Најсиромашнији су добијали кредите за некретнине иако се знало да они те кредите неће моћи отплаћивати. Тако су камате расле²⁾, приходи су се смањивали, те је криза била неизбежна.

На другом континенту, Европи, криза је настала због тога што су се кредити давали сиромашним државама, а не сиромашним појединцима као што је то био случај у Америци. Ефекат и у

- 1) Влада и банке подстицале су задуживање становништва на све ризикантније начине. Закон Community Reinvestment из 1977. године подстиче економију задуживања, јер “притиска” банке и штедионице да позајмљују новац за социјално становање угроженим заједницама. Па чак и када банке и штедионице не би хтеле да позајме новац неплатежним клијентима, били су приморани да то ураде под притиском разних заједница. Ти социјални кредити различитих квалитета намењени за мањинске заједнице у SAD су давани људима уз паролу – “свако је власник свог стана или мора то постати”.
- 2) Каматне стопе су се кретале између 11 и 15 одсто, а могле су да буду и 29 до 34 одсто у случају да плаћање касни. (Извор: Jacques Attali, *La crise, et après?*, Meander, 2009)

првом и у другом случају - америчком и европском – испољио се као глобална финансијска криза.

За настану кризу одговорност сноси држава односно финансијске институције. Држава односно финансијске институције су знале да дужници неће моћи да врате своје дугове тако да су оне главни саучесници настајања глобалне кризе - искључиво због вођења својих погрешних политика, јер нису контролисале податке о кредитној способности отплата дуга појединаца или компанија, као и о кредитном рејтингу земаља. То је довело до светске финансијске и економске кризе.

Успоставило се да су одлуке³⁾ донете крајем 2009. године у Сједињеним Америчким Државама и Европи биле погрешне. У Сједињеним Државама огроман број домаћинстава остао је без дома због немогућности да отплаћују рате кредита, а тај тренд одузимања некретнина настављен је и даље.

Погрешне одлуке које су се доносиле у Европи довеле су до тога да се она данас суочава с најозбиљнијим проблемима. А они се виде у томе што се изгубило поверење у банке којима су дати кредити као и поверење у владе неких презадужених држава.

Криза с којом су се у 2010. години суочиле Грчка и Ирска уздрмала је еуро и наговестила немогућност отплате дугова. У годинама које долазе, скоро за све државе чије економије су нестабилне изазов ће бити начин како да се реши: отплата дугова, успорен привредни опоравак, стопа незапослености и смањење конкурентности. Нарочито ће бити погођене оне земље које не буду инвестирале у инфраструктуру, технологију и образовање. Најтежи терет кризе, која ће још потрајати, поднеће сиромашни уместо они који су до финансијских проблема довели и кризу искористили да извуку корист за себе.

Пошто је криза у свету рефлексција великих поремећаја и на знака опаснијих трендова узрокованих недостатком новца, финансијски сектор мора да позове владе многих држава да отплате дугове, па и по цену друштвених потреса⁴⁾. Као могућност види се и отписивање дугова власницима некретнина, а у неким случајевима и појединим владама. Овакво размишљање има смисла - јер би се

3) Амерички званичници су правили грешке. Наиме, они нису понудили довољно гаранција банкама, а нису подстакли ни разговоре о отплати кредита презадужених власника некретнина. Исто тако, цене нису враћене на нормални ниво, а нису створени услови ни за повећање стопе запослености.

4) Аргентина је у раздобљу између 1999. и 2002. године после реконструкције дугова веома брзо повећала вредност бруто домаћег производа, док је 2009. године национални доходак скоро двоструко увећан у односу на раздобље кризе.

у супротном дугови нагомили па би појединци и државе имали нове трошкове праћене банкротством.

РАЗМЕРЕ КРИЗЕ У СРБИЈИ

Србија која јесте део Европе и света није заобиђена од светске кризе. Међутим, и да није дошло до светске финансијске и економске кризе, Србија би била у кризи. Другим речима, Србија је била у кризи много раније због примене погрешног економског модела односно погрешне макроекономске политике, и “плитких” реформи које су перманентно вођене од стране економских и политичких структура на власти.

Узроци кризе у Србији генерисани су изнутра и имају дубоке корене. Деструктивна национална економија и неконкурентне привредне структуре су се годинама финансирале. Узрок слабљења националне економије јесте годинама акумулирани диспаритет између извоза и увоза, који је изузетно неповољан за привреду, јер се она суочава са губицима који се додатно увећавају због великих кредита индексираних у девизама (најчешће у еурима), које је привреда узела. Као последица великог обима кредита и незадрживе кредитне експанзије домаћих банака у протеклом раздобљу наступила је презадуженост у сектору предузећа. Крајем 2008. године, криза у Србији је попримила велике размере јер је земља почела да грца у девизним кредитима. Шире деловање глобалне економске кризе и пресахле инвестиције којих је у Србији било све мање довеле су земљу на ивицу економског краха. То би се и догодило да нису прискочиле у помоћ међународне финансијске институције убацивањем великих износа кредита у Србију. Али, земља је извучена из проблема само на кратак рок. Интерна и екстерна стабилност земље и даље ће бити неизвесна.

Због вођења погрешне економске политике која не даје добре резултате, јер политичке партије - тачније економске елите по диктату политичких партија - креирају економску политику, а и због несрећеног привредног амбијента, економске вибрације се рефлектују изузетно неповољно на економску слику Србије. Од краја 2008. године до краја 2010, што значи за само две године у Србији је без посла остало преко 400.000 људи⁵⁾, од тога је око 200.000 љу-

5) Извор: Albert Jager, шеф мисије ММФ, изнео податак у средствима јавног информисања, доступно 16.02.2011. године.

Али подаци Републичког завода за статистику драстично се разликују од података ММФ-а. Према званичној статистици, од почетка глобалне кризе октобра 2008. године

ди заиста остало без посла, а других око 200.000 односи се на оне који су престали да раде у сивој економији.

Застрашујући су подаци да је у Србији запослено свега око 1,8 милиона људи, при чему је њихова просечна зарада⁶⁾ 375 еура и међу најмањим је на Балкану; преко 1,6 милиона пензионера⁷⁾ има просечну пензију око 188 еура; број незапослених досегнуо је око милион људи; око 650.000 запослених нередовно прима плату; око 130.000 ради а не прима плату; преко два милиона грађана је изузетно сиромашно; више од 650.000 људи се налази испод тзв. границе сиромаштва или је на самој граници – а то значи да не може да задовољи ни најосновније потребе; око 80.000 људи храни се у народним кухињама. Пад животног стандарда је галопирајући. Са друге стране у Србији број богаташа расте. То су углавном јавни функционери⁸⁾ и ранији богаташи који су због своје блиске везе са структурама на власти увећали своје богатство.

Када се погледају други макроекономски показатељи ситуација је следећа.

Бруто домаћи производ (БДП) у 2010. години повећан је за 1,5 одсто⁹⁾ и потицао је од извоза¹⁰⁾ и инвестиција. Пројектована стопа раста БДП-а од три одсто у 2011. години је тешко остварива, због спорог развоја земље. Реална инфлација у 2010. години била је 11 одсто, само зато што је власт значајна поскупљења одложила

до краја 2010. године у Србији незапосленост је повећана са 14 на 20 одсто односно за више од 100.000 људи изгубило је посао. (Извор: РЗС, доступно 16.02.2011. године).

- 6) Просечна зарада без пореза и доприноса у Србији, исплаћена у децембру 2010. године, износила је 39.580 динара, док је просечна пензија код категорија: запослени износила 22.205 динара, самосталне делатности 21.736 динара и пољопривредници 8.344 динара. (Извор: ПИО, доступно 27.02.2011. године).
- 7) За годину дана, тачније од 2009-2010. године, број пензионера се увећао за 22.913. (Извор: ПИО фонд, доступно 27.02.2011. године).
- 8) Агенција за борбу против корупције изнела је податак да је преко две хиљаде јавних функционера знатно повећало имовину и приходе у 2010. у односу на 2009. годину, и поред тога што су им у том раздобљу плате биле замрзнуте. (Извор: Агенција за борбу против корупције, доступно 11.02.2011. године).
- 9) Овај податак треба узети са резервом – јер се показало код показатеља за незапосленост у Србији да подаци националне статистике (РЗС) се разликују од података међународне институције (ММФ).
- 10) Раст извоза у 2010. години је обезбеђен углавном захваљујући већој продаји производа црне и обојене металургије и пољопривредних производа. Укупна размена са светом била је у вредности 20 милијарди еура, што је повећање од 14,6 одсто у поређењу са 2009. годином. На укупне резултате спољнотрговинске размене утицало је слабење динара. (Извор: Републички завод за статистику, доступно 01.02.2011. године).

Иначе, спољнотрговински дефицит Србије у 2010. години износио је 5,2 милијарде еура и за 5,7 одсто мањи је него у 2009. години. (Извор: Републички завод за статистику, доступно 01.02.2011. године).

за 2011. годину. Због тога ће држава у 2011. години тешко задржати инфлацију на циљаном нивоу од 4,5 плус-минус 1,5 одсто. Поред обуздавања инфлације, највећи изазови за владу Србије у 2011. години биће да одржи буџетски дефицит¹¹⁾ на нивоу плана од 4,1 одсто БДП-а и да не дође до ребаланса буџета. На средњи рок, остаје проблем високе стопе незапослености, која се преноси и на сиромаштво.

Инвестиције су покретач свакога развоја. Али последњих година се бележи јако мали прилив инвестиција у Србију. Због тога су у раздобљу које је иза нас кредити узимани како би се покренуо развој. Тако, на пример, највећа кредитна експанзија у Србији забележена је од 2004. до 2007. године, када је бруто друштвени производ растао по високим стопама. Од 2008. године када је кредитни раст био мањи бележи се и мањи привредни раст. Развој бележе само они сектори који су у директној вези са банкарским сектором.

Привреди Србије није погодовао ни прецењен динар. Наиме, у условима прецењеног динара јако је ризично улагати у производњу. Због тога су се српски тајкуни везивали за сектор трговине и услуга. Јако мало иностраних инвестиција је пласирано ка производњи намењеној за извоз. Кредити који су улазили у Србију усмеравани су ка становништву које је тим новцем куповало инострану робу. То је довело до тога да је данас национална индустрија у озбиљним проблемима, а грађани су презадужени.

Становништво и предузећа која се задужују¹²⁾ преузимају на себе велики ризик¹³⁾. Тврдња економских експерата на власти да је

11) Буџетом за 2011. годину планирани су приходи државне касе од 724,4 милијарде динара и расходи од 844,9 милијарди, тако да би дефицит био 120,5 милијарди динара. (Извор: Министарство финансија Републике Србије, доступно 10.02.2011. године.)

12) У 2010. години просечна задуженост грађана износила је 749 еура или 79.041 динар, од чега је дуг по кредитима био 668 еура или 70.465 динара по становнику. Током 2010. године потрошачки кредити остварили су раст од 46,1 одсто и достигли су 39,9 милијарди динара, готовински кредити порасли су за 32,6 одсто и достигли су 129,9 милијарди динара, док су стамбени кредити забележили раст од 31,4 одсто, и достигли су 286,2 милијарде динара.

Кредите предузећима током 2010. године повећани су за 21,5 одсто и достигли су суму од 1.165 милијарди динара, док су кредити предузетницима остварили раст од 17,7 одсто и достигли су 51,8 милијарди динара. (Извор: Удружење банака Србије, доступно 19.01.2011. године).

13) У последњем кварталу 2010. године реални раст кредита предузећима је убрзан, а становништву успорен. Учешће девизних и индексираних кредита 2010. године је смањено за шест процената и у децембру је износило 69,5 одсто, а то значи да је 40 до 50 одсто новоодобрених кредита било у динарима. (Извор: Удружење банака Србије, доступно 19.01.2011. године).

Србија најмање задужена у Европи има оправдање само у чињеници да су у Србији (уз Босну и Херцеговину) и зараде најниже¹⁴⁾.

Пошто ништа није урађено како би се поправио кредитни рејтинг земље, који је тренутно на нивоу ББ-, а мало је вероватно да ће он током 2011. године бити побољшан, тешко је очекивати да ће доћи до експанзије кредита, односно оживљавање банкарског сектора ако нема оживљавања привреде¹⁵⁾.

Спор опоравак привреде јесте економски неуспех владајућих структура, које су стимулисале туђу а не националну економију. До спорог реструктурирања привреде довео је слаб концепт приватизације, посебно реструктурирање јавних предузећа, пролонгирање реформи, неоправдан оптимизам када су у питању стране директне инвестиције, споро прилагођавање привредног амбијента, неефикасна политика запошљавања, недовољна изградња институција за подстицање конкуренције. Све то је утицало да привреда, а нарочито пољопривреда, буде у незавидном стању због неликвидности и неконкурентности на међународном тржишту. Србија није спремна за европску конкуренцију када на снагу ступи потпуна либерализација трговине пољопривредно-прехрамбеним производима са Европском унијом. Другим речима, либерализација ће задати ударац пољопривреди јер ће се у кризи наћи већина домаћих пољопривредника. Да би ефекти тог кризног удара били мање болни, потребно је приступити мерама које би довеле до конкурентности аграра и подизања продуктивности.

СРБИЈА У ЗАМЦИ НОВИХ КРИЗА

Државе које су у еурозони, а и оне које су изван ње, због буџетског дефицита¹⁶⁾ и великог процентуалног учешћа дуга у бруто

14) Вредност зарада пада у истом проценту колико је смањена вредност динара. То је разлог што велики део становништва (људи са минималним зарадама, пензионери, незапослени) немају финансијских средстава за преживљавање. Тај угрожени део популације не занима да ли је национална валута пливајућа или фиксна. Њих искључиво интересује како преживети.

15) У 2011. години ће бити издвојено 1,2 милијарди динара за субвенционисане кредите за ликвидност, а то је три пута мање него ове и претходне године. (Извор: Министарство економије, доступно 10.02.2011. године.)

16) У 2009. години код просека еурозоне буџетски дефицит је учествовао у бруто домаћем производу 6,9 одсто, а процена је да је у 2010. години код просека еурозоне учешће дуга у БДП било чак 84,0 одсто.

У 2009. години буџетски дефицит је учествовао у БДП код Грчке 12,7 одсто, Ирске 11,7 одсто, Шпаније 11,4 одсто, Португала 9,3 одсто, Француске 8,4 одсто, Италије 5,1 одсто, Немачке 3,2 одсто. Прогноза је да у 2010. години учешће дуга у БДП износи код Грчке 124,9 одсто, Ирске 82,9 одсто, Шпаније 66,3 одсто, Португала 84,6 одсто, Француске

домаћем производу већ 2009. године су почеле да упадају у замку дужничке кризе.

Према критеријуму Светске банке, високозадужена земља је она чији спољни дуг износи 80 одсто БДП. Србије је већ ушла у замку дужничке кризе. Озбиљно треба да забрињава податак да великом брзином расте спољни дуг¹⁷⁾ земље. Србија се приближава зони односно граници високозадужених држава. Учешће укупног спољног дуга Србије у БДП-у расте. Тако на пример, крајем децембра 2010. године оно је износило 79,6 одсто БДП-а. Разлог за оволики раст је пад економске активности и слабљење динара.

Ако се продужи финансијска криза, то би могло довести до још снажнијег пада БДП-а, и могло би доћи до великих дужничких проблема, будући да јавни дуг односно спољни дуг јавног сектора¹⁸⁾, и дуг приватног сектора¹⁹⁾, процентуално расте у БДП-у. Званични државни подаци о јавном дугу²⁰⁾ Србије односно његово учешће у БДП-у (41,5 одсто) разликују се од података које је обја-

82,5 одсто, Италије 116,7 одсто, Немачке 76,7 одсто. У проблему је и Велика Британија која није у еурозони. Буџетски дефицит у 2009. години у Великој Британији износио је 12,6 одсто, а прогноза је да у 2010. години дуг у овој држави је 80,3 одсто бруто домаћег производа. (Извор: GRAPHIC NEWS, доступно 12.02.2010. године).

- 17) Спољни дуг Србије на крају 2010. године износио је 23,78 милијарди еура, што је за 999,4 милиона еура било више наго на крају 2009. године. Главница спољног дуга је 23,5 милијарди еура, за наплату је доспело 1,5 милијарди, а редовна камата је 270 милиона еура. (Извор: Народна банка Србије, доступно 10. 02. 2011. године). Дугорочни и средњорочни дуг је 21,93 милијарде еура, а краткорочни дуг према иностранству је 1,83 милијарде еура, и клиринг 0,02 милијарде еура. (Извор: Народна банка Србије, доступно 10.02.2011. године).
- 18) Спољни дуг јавног сектора на крају 2010. године износио је 9,1 милијарди еура, од чега је највећи део дуга централне власти, то јест владе Србије био 7,3 милијарде еура, док је задуживање НБС било 1,6 милијарди еура. Влада највише дугује Париском клубу и то 1,9 милијарди еура, затим Међународној банци за обнову и развој (ИБРД) 1,4 милијарде еура, Европској инвестиционој банци (ИЕБ) 864,8 милиона еура, док је дуг према Међународном монетарном фонду (ММФ) 449,5 милиона еура. (Извор: Народна банка Србије, доступно 10. 02. 2011. године).
- 19) Спољни дуг приватног сектора на крају 2010. године износио је 14,71 милијарди еура. Средњорочни и дугорочни дуг износио је 12,88 милијарди еура, а краткорочни дуг био је 1,83 милијарде еура. (Извор: Народна банка Србије, доступно 10. 02. 2011. године)
Велики проблем за земљу је дуг приватног сектора. Овај проблем дуга приватног сектора мора да се реши репрограмом. Ако се то не уради, односно ако банке почну да наплаћују своје дугове, последице по саму привреду би биле катастрофалне. Дошло би до даљег гушења привреде. Да би се ублажиле негативне последице, уколико компаније не могу да врате дуг – држава мора да им прискочи у помоћ. Али држава ће се суочити са великим проблемом, због курсног ризика, јер се домаћи корпоративни сектор задуживао у страним валутама.
- 20) Јавни дуг Србије на крају 2010. године био је 12,17 милијарди еура, што је 41,5 одсто бруто домаћег производа. Директне обавезе државе на крају децембра 2010. износиле су 10,5 милијарди еура, од чега је унутрашњи дуг био 4,57 милијарди еура, а спољни дуг 5,89 милијарди еура. Укупне индиректне обавезе државе биле су 1,7 милијарди еура. (Извор: Министарство финансија Републике Србије, доступно 19.01.2011. године).

вио ММФ²¹⁾. Наиме, ММФ је влади Србије упутио упозоравајуће податке по којима је јавни дуг Србије већ досегнуо до нивоа од 45 одсто²²⁾ БДП-а, што је максимална граница установљена фискалним правилима.

Превисока државна потрошња, преко 44 одсто бруто домаћег производа²³⁾, штети економском потенцијалу земље. Другим речима, државна предузећа која послују са губицима представљају терет по фискалну равнотежу земље. Уколико се не испоштују фискална правила Србија ће имати тешкоће да сервисира дуг односно она ће упасти у замку немогућности отплате свог спољног дуга.

Уважавајући поузданост податке ММФ-а, држава према фискалним правилима не би имала право да се више задужује 2011. године. То значи да би Србија или морала да крши сопствена правила о фискалној одговорности (када би се задуживала) или да одустане од бројних позајмица и емисија обвезница, којима планира да финансира буџет.

Проблеми регије²⁴⁾ дубоко су повезани с остатком Европе, јер су домаће банке у власништву матичних банака из ЕУ, па решење кризе у којој се налази Србија лежи искључиво у координираном одговору Европске уније и међународних финансијских институција. Зато би за Србију најбоље било да закључи нови аранжман са ММФ-ом, јер само на тај начин може да убеди пословне банке²⁵⁾ да не смањују обим кредита предузећима, и да покаже свету како је овај простор под контролом ММФ-а.

Поред дужничке кризе Србији прети велика опасност од социјалне кризе.

У Србији је дубина социјалних проблема велика. Због економских специфичности поларизација становништва на сиромашне и богате је изразито велика. Страх да ће изгубити радна

21) Јавни дуг је износио 44 одсто БДП-а на крају 2010. године. (Извор: ММФ, доступно 16.02.2011. године).

22) Извор: ММФ, доступно 16.02.2011. године.

23) Извор: „The Heritage Foundation“, *The Wall Street Journal*, доступно 13. 01. 2011. године.

24) Филијале западних банака у источној Европи, укључујући и оне у Србији, могле би у догледној будућности да изгубе више стотина милијарди долара у виду ненаплативих дугова.

25) После разговора са ММФ-ом, крајем фебруара 2011. године, о “надзираном аранжману” из предострожности, објављена је информација да се држава Србија задужује за 400 милиона долара код Societe Generale Bank-е, за покривање буџетског дефицита и за давање државних гаранција јавном предузећу “Jugoimport SDPR” за извозни посао склопљен са Алжиром, чија вредност је 280,8 милиона еура. Овај кредит ће бити узет у еурима, али у вредности од 400 милиона долара и на 72 месеца, уз гаранцију Светске банке. (Извор: Министарство финансија Србије, доступно 22. 02. 2011. године).

места присутан је код радника, нарочито у производном сектору. Истовремено, високи слој банкара и људи, са сумњивим квалитетима, који су блиски власти преузима државну моћ, користећи је за испуњавање сопствених интереса. Будући да богаташи из сенке воде државну политику криминал и корупција²⁶⁾ расту, јер држава нема полуге моћи да се томе супротстави због тога што је судство у рукама малог броја моћника на власти. Наиме, власти не осуђују званичну корупцију, а истраге су углавном политички мотивисане. Такво стање неће моћи вечно да траје. Границе издржљивости трпљења од стране радника ће експлодирати и доћи ће до штрајкова великих размера. Уопштено говорећи, недостатак социјалног концепта гура земљу у озбиљне проблеме, јер број сиромашних стално расте.

Због тешке економске ситуације владу Србије интересује само како доћи до новца. Политика владе Србије је популистичка, јер да би данас српска власт обезбедила милијарду или милијарду и по еура страног новца, и тако ублажила социјалне тензије, спремна је да прода најуспешније домаће предузеће “Телеком”, и то када није најбоље време за продају јер је земља још у кризи. Овога пута имали би исти сценарио као 1997. године, када је продат део Телекома како би се ублажила криза у тој години. Продати предузеће како би се дошло што пре до новца, знајући унапред да ће његова цена бити мања него у нормалним економским околностима, потпуно је неразумна одлука. Власт ће добијеним новцем од продаје Телекома “куповати” социјални мир (трошећи новац на плате и пензије) и “куповати” за себе политичку подршку. Али, то ће бити јако лоше за национални интерес односно државу и становништво²⁷⁾. Новац

26) Корупција је тамо где има највише новца и где су највећа дискрециона овлашћења. Спреге политичких странака и тајкуна су под окриљем власти. Међу странкама на власти и опозиције као да постоји прећутан договор да се такав систем очува што дуже, јер се очигледно финансирају из истих извора. Према истраживањима, највише корупције у Србији има у финансирању политичких странака, здравству, грађевинарству и урбанизму и финансирању инфраструктурних пројеката. Политичке странке у Србији главни су извор корупције. Сумњиви начин финансирања политичких партија, тајност финансирања, јавне набавке, нетранспарентност трошења новца пореских обвезника, постављање искључиво страначки подобних на јавне положаје, притисак владајућих структура на правосуђе, као и непостојање или блокада институција, допринели су оцени да Србија већ неколико година заредом стагнира у борби против корупције. То потврђује податак *Transparency International* који је објавио индекс перцепције корупције за 2009. годину. У извештају *Transparency International* Србија је оцењена индексом корупције 3,5 и заузела је 83. место међу 180 земаља (два места боље него 2008. године). Али, треба да забрињава што се Србија и даље налази међу земљама које имају значајне проблеме са корупцијом.

27) Процењена вредност Телекома у еурима коју ће изградити потенцијални инвеститор директно зависи од нивоа девизног курса на дан процене. У случају настављања депресијације динара до тренутка продаје Телекома његова вредност могла би бити обезвређена износом који се мери стотинама милиона еура.

ће се брзо потрошити и треба очекивати веома брзо да Србију задеси нови финансијски колапс. Тадашња власт ће морати да моли светске финансијере за нови репрограм и рефинансирање спољних дугова.

Сиромаштво ће у Србији бити присутно све док се не направи добар социјални концепт и ефикасна политика запошљавања. Међутим, проблем на тржишту рада неће бити отклоњен ако образовне институције не стварају кадрове који се траже у земљи, а не да производе “армију” образованих који сутра не могу да нађу запослење. И онда долази до “одлива мозгова”. То је интелектуални капитал који се неповратно губи.

СПОР ЕКОНОМСКИ РАСТ У СВЕТУ И ПРОБЛЕМИ У ЕУРОЗОНИ

Економски раст развијеног света, због глобалне финансијске кризе, биће успорен у 2011. години (раст БДП-а од 2,4 одсто²⁸⁾), уз скромни напредак у 2012. години (2,8 одсто²⁹⁾). Светска банка процењује да ће економски раст у ЕУ на лето бити само 1,4 одсто³⁰⁾, док за САД ова институција прогнозира опоравак од 2,8 одсто у 2011. години. Међутим, Међународни монетарни фонд има своје процене за 2011. годину. По њима би глобални привредни раст био 4,3 одсто.

Прогноза за југоисточну Европу³¹⁾ је да ће у 2011. и 2012. годишњи раст БДП-а бити 2,0 одсто односно 3,1 одсто; инфлација 5,1 одсто односно 3,8 одсто; удео кредита у БДП-у 58,2 одсто односно 58,8 одсто; удео депозита у БДП-у 46,7 одсто односно 46,9 одсто; враћање инвестиција 0,7 одсто односно 0,9 одсто.

За равномернији опоравак региона велике ризике представљају дужничка криза у ЕУ, одлив капитала према земљама у развоју и нагли скок цена хране³²⁾. У 2011. години економски развој у најбогатијим земљама света биће јакo спор и неће бити довољно

28) Извор: Институција The Bretton Woods, доступно 14.01.2011. године.

29) Извор: Институција The Bretton Woods, доступно 14.01.2011. године.

30) Извор: Светска банка, *Глобалне економске перспективе за 2011. годину*, доступно 14.01.2011. године.

31) Извор: UniCredit SEE Strategic Analysis, доступно 27.01.2011. године.

32) Почетком 2011. године настали су нереди и пад режима у арапским земљама због скока цена хране коју оне не производе. Уследиће и нове кризе, које ће доћи на разне начине. Следећи проблем ће бити недостатак неког ресурса као што је вода или енергија. Енергија је већ постала проблем.

радних места за десетине милиона људи који су остали без посла током последње рецесије.

На силазној привредној путањи у 2011. години наћи ће се Турска³³⁾, као и државе које су изложене економским превирањима у зони еура, као Бугарска и Румунија.

Богатом свету, као што су САД, Велика Британија, Немачка и Француска, почетком 2011. године су стигла упозорења³⁴⁾ да ће морати да заоштре контролу трошења новца на здравство и пензије, а све у циљу да се изборе са својим растућим дуговима. Светска банка је проценила да ће светска привреда у 2011. години остварити збирни раст БДП-а од 3,3 одсто (у 2010. години он је био 3,9 одсто).

Такође, према њиховој процени Азија, Подсахара и низ латиноамеричких економија наставиће са постојаним, мада нешто успоренијим, него 2010. године, привредним растом. Скок цена нафте, других енергената и индустријских метала подстаћи ће у 2011. години привредни раст Русије на 4,2 одсто (у 2010. години он је био 3,8 одсто). То ће допринети стабилизацији економске ситуације на ободу Персијског залива и задржати пад привредног развоја Казахстана.

Генерално посматрајући, земље у развоју оствариће у 2011. години привредни раст у просеку од око шест одсто. Очекује се да ће бољи привредни раст од просека имати Кина, и он би био 8,7 одсто (у 2010. години он је био 10,0 одсто), затим Индија 8,4 одсто и Перу 6,2 одсто.

Економија Запада се суочава са изгубљених наредних десет година. Еуро и долар су нестабилни, државни дугови енормно расту, цена злата расте, Кина економски надјачава Немачку и Јапан. Нова декада ће донети велике проблеме Европској унији. Настаће нова криза због дугова и криза због сиромаштва. У наредним годинама треба и даље рачунати на ниски привредни раст, високу незапосленост и сиромаштво. Последице кризе због дугова и даље ће тешко оптерећивати државе у Европској унији.

Стопа привредног раста у ЕУ у последњем кварталу 2010. године говори да су земље чланице Уније различито поднеле кризу. С једне стране, брз опоравак привреде крајем 2010. године имале

33) Турски бруто друштвени производ ће у 2011. години бити преполовљен са прошлогодишњих 8,1 одсто на 4,1 одсто због осетно мањег извоза, и инвазије шпекулативног новца. А по мишљењу експерата Светске банке – тесне финансијске везе са Грчком претња су привредном оздрављењу Бугарске и Румуније.

34) Међународна агенција за кредитни рејтинг *Mudiz* упутила је упозорење у јануару 2011. године.

су Аустрија и Холандија, а, с друге стране, Грчка, Италија, Шпанија и Португал имале су стопе “вртоглавог” економског пада.

Министри финансија ЕУ састали су се средином фебруара 2011. године како би дефинисали повећање фонда за посрнуле економије еурозоне. Па ипак, до значајнијег договора није дошло. И даље се наставља притисак на Грчку да што брже реструктурише спољни дуг, а Португал да, након Ирске, затражи спољну финансијску помоћ од ММФ-а. Постоји још чланицама еурозоне којима је потребна финансијска помоћ да би стабилизовали своје пољуљане економије. Ради тога се проширује садашњи³⁵⁾ кризни фонд за спас чланица еурозоне које се налазе пред стечајем. Трајни фонд који би био као “појас за спасавање” посрнутих економија требао би да ступи на снагу од 2013. године. Тај кризни фонд би требао да располаже са 500 милијарди еура³⁶⁾, а такође да буде проширен и са другим прилозима. Заправо, тај износ би требало да буде увећан за прилоге ММФ-а и добровољне прилоге нечланица еурозоне, али њихови износи се још не знају.

Из садашњег кризног фонд пружа се помоћ Ирској, међутим служи и за спасавање других економски посрнутих земаља, као на пример Грчке. Пошто долази до пражњења новца у фонду, у последње време помиње се и луксембуршки фонд који би требало да помогне тим земљама да откупе своје државне обвезнице и тако смање дугове. Но, презадужене чланице еурозоне морају и самостално да изналазе начине да враћају дужничке обавезе.

СРБИЈА И ЕВРОПСКА УНИЈА

Уважавајући прогнозе глобалног привредног раста, а и због чињенице да је еурозона суочена са дужничком кризом, и са падом удела у светској трговини, као и велике незапослености у ЕУ а нарочито у државама које су у еурозони – није реално очекивати брз пријем Србије у Европску унију све до опоравка светске економије³⁷⁾ а пре свега економије западних земаља. Велика је вероватно-

35) Садашњи фонд за спасавање економски посрнутих земаља еурозоне располагао је са 440 милијарди еура. Али због високих сигурносних гаранција за пружање помоћи финансијски угроженим државама, на располагању је било највише 250 милијарди еура.

36) Извор: Jean-Claude Junker, председник еурозоне, *Deutsche Welle*, доступно 19. 02. 2011. године.

37) Постоје наговештаји, на темељу информација о тржишту рада, да се Америка приближава крају рецесије. Процена је да ће привредни раст ове године у Америци премашити три одсто. У Европској унији се очекује привредни раст од једва један одсто, мада се за мањи број углавном малих држава предвиђа негативна стопа раста. Али у Европи се још увек не може говорити о почетку опоравка привреде. Треба очекивати током целе

ћа да ће се опоравак привреде западних земаља осетити тек 2020. године.

Европа мора да се мења. Њена темељна реформа је неопходна ако континент жели да заузме значајно место у посткризном свету. Међутим, мора да се мења и Србија односно њена економија ако жели да заузме своје место у Европској унији.

Опоравак привреде Србије ће бити много дужи него што се очекивало. Будући да је Србија у протеклих девет година, тачније од 2000-те до 2009. године, имала просечан раст БДП од 5,4 одсто биће јој потребан веома дуг временски период да се врати у групу средње развијених земаља, у којој се налазила 1989. године³⁸⁾.

Србија каква је данас економски не одговара Европској унији. Она би само представљала додатно оптерећење за Унију. Као што је већ напред речено, због последица дужничке кризе и незапослености у неким земљама чланицама ЕУ створене су велике дилеме о даљем проширењу Уније.

Србија ће имати доста препрека за стицање статуса кандидата за улазак у Унију и пуноправно чланство у Европској унији. Представници власти су доставили одговоре на Упитник Европској комисији (ЕК), али је то само један корак на путу ка Унији. Следи проверавање истинитости датих одговора на Упитник. А највероватније да ће бити и додатних питања од стране ЕК на дате одговоре. То ће продужити време чекања за отпочињање разговора са Бриселом. Пошто Србија није завршила започете реформе за њу је најважније да се у међувремену фокусира на завршавање реформи. Не само зато што је то захтев ЕУ, него пре свега због саме Србије, односно развоја земље, развоја правне државе и демократије.

Србији су данас неопходне дубље реформе у сврху смањења бирократије и корупције, као и реформе судства које је подложно уплитању политике. За оштре резове у реформи неопходна је политичка воља односно институционална подршка. Нажалост, институције у Србији не могу регуларно да профункционалишу јер су под утицајем политичких моћника. То је кочница бржих промена у реформи земље.

2011. године, а и надаље, наставак негативних кретања на тржишту рада. Европа ће се суочити са стагнацијом. Стагнација у Европи може дуже да потраје. У другим деловима света привредни раст се убрзава или се стабилизује, што је добро за оне који траже запослење.

38) Према статистичком моделу процене су следеће. Да је Србија од 2000-те године имала просечни годишњи раст од 10 одсто, било би јој потребно 21. годину да се врати на ниво из 1989. године. Те године је она била у групи средње развијених земаља.

Примање нових чланица – каква је Србија – не би донело бољитак садашњим државама ЕУ. Зато је мало вероватно да ће Унија бити спремна да брзо апсорбује Србију³⁹⁾, јер Србија има низ озбиљних нерешених проблема. Најважнији међу њима су питање Косова, а које се односи на дефинисање спољњих граница⁴⁰⁾ Србије, затим нерешена питања с Хашким судом, те потреба да се у Србији спроведу корените унутрашње реформе. Ово мора бити темељан и дуготрајан посао, који неће моћи да се реши без великих тешкоћа. Стога је мало вероватно да ће Србија у 2011. години моћи да испуни све услове за отпочињање приступних преговора за стицање статуса кандидата.

У извештају Европске комисије наводи се да би Србија до јуна ове године морала да реши структурне проблеме у области управе, владавине права, независности судства, независне и ефикасне улоге парламента. Међутим, политички догађаји и реконструкција владе Србије пролонгираће очекивања ЕК.

Замор од проширења ЕУ и проблеми са којима је Унија заокупљена одлажу до даљњег пријем Србије у ову фамилију држава. Додатно оптерећење је што су неке државе јасно рекле да се прво мора ратификовати Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) у свим земљама чланицама. Сада је SSP⁴¹⁾ успорен у неким државама Европске уније.

39) Нереална су очекивања представника власти у земљи о брзини интеграције Србије у ЕУ. У тексту на сајту WAZ.EUobserver констатује се следеће: “Чак и у најбољем случају, без политичких фактора који успоравају процес, Србија не може да добије статус кандидата пре краја 2011. Приступни преговори би онда могли да почну 2012. и да буду закључени 2016. са уласком 2018. Ипак, с обзиром на вероватне компликације на том плану, 2020. је много реалистичнија процена”. У тексту још пише: “Када Београд изручи Младића, земљама чланицама ће бити потребно неколико недеља да дају мандат Европској комисији да припреми званично мишљење о апликацији Србије. За реализацију те процене биће потребно још годину дана или дуже. Та процена ће створити основу за политичку дебату о основаности понуде за чланство.” (Извор: WAZ.EUobserver, доступно 09.01.2010).

40) Дефинисане државне границе су услов за улазак у ЕУ. Чак се због тога говори о померању године уласка Хрватске у Унију. Из Брисела је званичном Загребу поручено да ће у ЕУ ући с Исландом 2013. године само ако реши отворена гранична питања са Србијом и Босном и Херцеговином у 2011. години. (Извор: *Globus*, Croatia, доступно 02.03.2010. године).

41) Споразум су до сада изгласале: Шпанија (23. јуна 2010), Малта (02. јула 2010), Бугарска (16. јула 2010), Италија (04. августа 2010), Естонија (09. августа 2010), Словачка (08. септембра 2010), Словенија (20. октобра 2010), Луксембург (21. октобра 2010), Мађарска (08. новембра 2010), Аустрија (17. новембра 2010), Кипар (26. новембра 2010), Грчка (26. јануара 2010), Немачка (10. фебруара 2011). Споразум још нису изгласале: Белгија, Данска, Ирска, Летонија, Литванија, Пољска, Португал, Румунија, Велика Британија, Финска, Француска, Холандија, Чешка, Шведска. (Подаци доступни на дан 11.02.2011).

Поред тога, ЕУ се на својим јужним границама суочава са озбиљним хуманитарним проблемима. Догађаји на светској политичкој сцени довели су до тога да инвазија имиграната са афричког континента тражи азил и уточиште у земљама ЕУ, те постоји оправдани страх код земаља чланица Уније да би то могло створити још већи број незапослених и сиромашних код њих. То је додатни разлог који умањује шансе да Србија буде превремено примљена у Унију, чак и под условом да се реши питање Косова и Хага, иако неки технички услове претходно не би били испуњени, као и неки услове које је Европска комисија дефинисала за земље кандидате за чланство. На такву могућност указују примери Румуније и Бугарске, које су по многим економским показатељима из Србије, а ипак су постале чланице Европске уније. Али, се неке чланице ЕУ кају због одлуке, што су превремено примили у Унију помену-те две државе.

Међутим, цена превременог пријема за саму Србије била би далеко већа него њен не улазак у ЕУ, пре испуњавања свих потребних критеријума. Критеријум за пријем неће бити само спремност нове чланице за чланство, него процена спремности Европске уније да је апсорбује. У међувремену Србија мора да се спрема за координацију економске и монетарне политике са Европском унијом.

Да би Србија добила зелено светло за почетак преговора за њен улазак у Европску унију мора да покаже добре резултате на пољу реформи односно функционисању државе, и међународних односа са земљама у окружењу и са чланицама Уније.

ШТА СРБИЈА НИЈЕ УРАДИЛА?

Европска комисија је дала Србији у задатак да испуни “десет европских заповести за 2011. годину”. Те заповести се односе на: власништво над мандатима посланика, унапређење интеграције Рома, заокруживање реформе правосуђа, довршетак сарадње са Хашким трибуналом, унапређење регионалне сарадње, несметано функционисање независних регулаторних тела, нови закон о финансирању политичких странака, решење проблема повећања захтева за азил, усвајање закона о реституцији и наставак структурних економских реформи.

Свеобухватне структурне економске реформе требају да омогуће одржив развој привреде. Србија је направила помак у заштити потрошача и постепеном увећању извозне конкурентности, али није напредовала у слободи протока капитала. Такође јако ма-

ло је урадила у борби против монопола, завршетку приватизације и реструктурирању јавних предузећа.

У протеклој деценији у Србији је око 80 одсто раста привреде долазило из сектора трговине, телекомуникација, финансијских услуга, а преко 70 одсто страних инвестиција уложено је у помену-та три сектора. То је један погрешан модел који је држава водила, као што је био погрешан модел приватизације⁴²⁾ који је примењивала. Велики број приватизованих предузећа сада је у горој ситуацији него пре приватизације.

Модел приватизације је био ризичан пошто се знало, мада власт то није желела да призна, да страни инвеститори у значајнијем броју неће похрлити у Србију, а да нови потенцијални власници на домаћој сцени могу бити само оне особе које су се обогатиле за време владавине у претходном режиму. Резултат лоше приватизације јесте то што су многе продаје фирми поништене, а није ни поштован критеријум социјалне правде.

Ти модели нису дали добре резултате Србији, па резултат такве погрешне политике јесте за девет година достигнути БДП од 5,4 одсто који је далеко испод пожељног и нарочито индустријска производња која је мања него 1989. године. Раст бруто домаћег производа је морао расти брже од потрошње.

Ако се настави и даље вођење погрешне политике, а све наговештава да ће се то догађати, односно преливати капитал у потрошњу и одбрану курса, за коју је 2010. године потрошено 2,4 милијарде еура, Народна банка Србије ће остати са смањеним девизним резервама⁴³⁾. Постоји велика неизвесност у погледу кретања курса током 2011. године. Такође, није добро што се из државног сектора за зараде издваја око 800 милијарди динара, а за инвестиције око 100 милијарди динара⁴⁴⁾. То говори у каквом је стању привреда Србије.

42) Резултати приватизације у Србији би били далеко бољи да се примењивао модел базиран на више модела, као што је био случај скоро у свим земљама у транзицији. На пример, подела ваучера становништву, подела акција радницима, продаја спољним инвеститорима. У земљама у транзицији комбинација модела је вршена управо због чињенице да је немогуће у кратком року спровести приватизацију целокупне привреде на ваљан начин.

Да је у Србији примењен мешовити модел приватизације, који је заговарала једна група економиста, резултати приватизације би били бољи, јер би социјални критеријум био праведније задовољен.

43) Девизне резерве Народне банке Србије последњег дана 2010. године су износиле 10 милијарди еура, док је динар у децембру номинално ојачао према еуру за 1,6 одсто. (Извор: Народна банка Србије, доступно 19.01.2011. године).

44) Извор: ММФ, доступно 17.02.2011. године.

Држава мора да промени своје понашање. Она је требала одавно да створи услове за улагање домаћег и страног капитала у нову индустрију како би производила робу за извоз. Погрешка је била што су потрошена велика финансијска средства од кредита, донација и од продаје државне имовине, а да ништа није урађено са реалним сектором.

Реални сектор мора да заради девизе да би се враћали државни и приватни кредити. Јефтиних кредита неће више бити, страних инвестиција ће бити све мање, а када држава прода профитабилну компанију “Телеком” неће више имати шта да прода.

Народна банка Србије очекује да прилив страних инвестиција 2011. године буде 1,4 милијарде еура, не рачунајући приходе од евентуалне продаје Телекома. Али, Србија не може да очекује нове инвестиције јер је клима за улагање нестабилна. Код инвестиција су важни политичка стабилност, владавина права, поуздани закони и регулаторни оквир. Страни инвеститори пажљиво прате сва политичка и друштвена кретања која би могла утицати на пословање у Србији.

Године које долазе ће бити године велике финансијске неизвесности за земљу, будући да ће уследити избори, а уз то Србију чекају велике отплате дугова и камата. Процењује се да су њене обавезе око 38-40 одсто⁴⁵⁾ вредности извоза роба и услуга.

Продуктивност рада је однос производње и броја запослених. У развијеним земљама продуктивност расте када производња или БДП расту брже од повећања броја запослених, а у Србији је обрнуто. Раст продуктивности рада у Србији углавном је резултат смањења броја запослених. У другим земљама се после уобичајеног пада запослености догодио раст БДП-а, експанзија извоза, раст продуктивности, и дошло је до бољег живота.

Но, до бољег живота у Србији не може доћи док се не промени понашање економске структуре на власти, али и политичка култура. Пошто је Србија данас сиромашно друштво, њена култура је сиромашна. Зато, политичку културу треба мењати, и то културу толеранције, културу дијалога и културу компромиса. Политика у земљи није доживела структуралне промене, а оне су неопходне. Без културе, темељне промене у друштву су немогуће. Култура заузима посебно место у успостављању демократије. А политичке елите у Србији су испровоцирале одсуство културе комуникације. Па и данас неке политичке партије заговарају затворено друштво у коме доминирају тезе изолације, уместо прикључивања модерном свету.

45) Нормално је да буду испод 25 одсто вредности извоза роба и услуга.

*
* *

Када је дошло до рецесије у Европи и свету, било је разумљиво да раст БДП-а заснован на потрошњи туђе хране, технике, новца не може бити трајан. Још једном се потврдило да је сваки раст који се темељи на туђој финансијској и материјалној моћи врло ризикантан, а вођење такве политике тотално погрешно. Досадашњи модел економске политике је доживео крах, и више се не може базирати на високој државној потрошњи, увозу и задуживању у иностранству. Негативне последице вођења погрешне политике су тешке и њихова рефлексија на економску сцену Србије ће бити дуготрајна.

Да држава Србија не би упала у још већу замку – која би је могла одвести директно у дужничко ропство, јер новим задуживањем под неповољним условима мора да рефинансирањем враћа камате на дуг – креатори макроекономске политике морају да промене модел, који очигледно није дао добре резултате.

Значи, држава мора да се суочи до краја са низом реформи ако заиста жели обезбедити дугорочни привредни раст. Мере које држава мора предузети треба фокусирати на смањење пореских и непореских оптерећења привреде и становништва, покренути приватизацију како би се на тај начин решио проблем неефикасности у фирмама које су у државном власништву, али и спровести ревизију досадашње приватизације (будући да су у већини случајева у посед фирми и предузећа дошли људи са веома сумњивим моралним способностима и новцем који је стечен различитим криминалним радњама), и осмислити мере за покретање новог инвестиционог циклуса у привреди. Ако се држава не ухвати у коштац са овим што је наведено, велики број компанија ће бити суочен са пословним проблемима. Другим речима, ако држава не обезбеди стабилне изворе финансирања за домаћу привреду тада ће бројне компаније бити приморане да наставе спроводити радикалне мере пословне политике попут отпуштања радне снаге, а у циљу смањења трошкова.

Држава мора да интервенише код оних предузећа и компанија које имају шансе да повећају своју конкурентност. Државним интервенцијама је потребно деловати на повећање капитала то јест капиталне опремљености и управљачких капацитета то јест знања и технологије. Њене интервенције би требале бити у сектору енергије, нових технологија, хране односно зелених технологија, и услуга у здравственом туризму, које стварају више додатне вредности. Улагање у зелене технологије ће бити најбрже растући сектор

привреде. Сада је за Србију приоритетно да побољша привредни амбијент кроз активну индустријску политику како би се ојачала привреда, као и пољопривреда.

Када на снагу ступи потпуна либерализација трговине пољопривредно-прехрамбеним производима са ЕУ, да би ефекти тог удара били блажи за пољопривреднике, треба предузимати мере за увећавање и модернизовање земљишног поседа, конкурентности аграра и подизања продуктивности. Ако тога не буде – обрадиво земљиште ће прећи у власништво странаца. А то не одговара интересима Србије.

Исто тако, мора се креирати нова индустријска политика уз помоћ државне односно владине интервенције. Та нова политика мора бити (као што је већ напред речено) праћена пореском и фискалном политиком. Дакле, интервенција државе је потребна како би се стимулисао нови циклус привредног раста и како се не би догодио још већи губитак поверења међународне заједнице у способност власти и домаћих експерата да привреду Србије усмере ка узлазној путањи.

Будући да је Србија оцењена као земља у коју није пожељно инвестирати, њој само нови споразум са ММФ-ом може помоћи да пошаље сигнал свету односно потенцијалним инвеститорима да је земља под контролом Фонда, што би донекле била гаранција да може да тражи кредите и код других кредитора. Разуме се, држава ће кредите добијати уз велику цену, пошто се финансијери прибојавају ризика улагања у земљу у којој владају велика корупција и криминал – изузев оних инвеститора који у таквом амбијенту виде сопствени интерес. Дакле, Србија би могла да ублажи економску и политичку кризу током наредних година само ако окосница економске политике буде спровођење новог аранжмана са Међународним монетарним фондом. Свесна те чињенице влада Србије је крајем фебруара 2011. године начелно пристала на “надзорни аранжман” из предострожности. Међународни монетарни фонд ће надгледати макроекономску ситуацију у Србији и нудити саветодавну помоћ.

Држава сада нема довољно маневарског простора и мора веома брзо да предузме мере за излазак из привредне кризе, и да се обрачуна са корупцијом и криминалом, што неће бити нимало једноставно. Већ су стигли захтеви из Европске уније и САД да се мора кренути у искорењивање организованог криминала. Сада је Србија под лупом Европе и САД, али не због саме Србије већ пре свега због њих самих. Много је прљавог новца убачено у западне земље из Србије и источних земаља, и интерес Европе и САД је

да се заустави вал корупције и криминала који би могао да уздрма њихове системе и произведе нове кризе.

Србија више нема времена за губљење, јер поред решавања интерних проблема, морају се решавати и екстерни проблеми, као и испунити сви захтеви и критеријуми које је поставила Европска комисија земљама будућим чланицама Уније. Србија је кренула путем према Европској унији, али требаће још доста времена да до ње стигне. Поред напред наведених интерних фактора кризе који коче развој и успоравају кретање Србије према жељеном циљу, требаће још много времена да се промени стари систем и успоставе демократске институције, јер менталитет ће српско друштво дуго вући назад и онемогућавати друштвене промене. Јаки су и нову екстерни фактори који долазе са светске сцене. Наиме, ако се “зараза” кризе рашири на неке веће ЕУ економије, попут кризе у Грчкој, Ирској, Португалу, Шпанији, где није Европска унија кривац за њихове кризе, већ је она настала грешком тих земаља због вођења неадекватног управљања економијом, а талас нове кризе, која се појавила почетком 2011. године, са афричког континента још јаче заплусне Европу и свет - тада све добија друге димензије. Позиционирање Србије у оквиру глобалних координата Европске уније ће бити у далекој будућности. Разуме се, Србија се мора у будућности прикључити модерном свету. Због ње саме, а не због света.

Snezana Grk

SERBIA AND THE EUROPEAN UNION – CRISES AFTER THE CRISIS

Summary

The financial and economic crisis in the world is the consequence of much deeper disturbances and an indication of more precarious trends. Serbia has entered an economic crisis much earlier than the outbreak of the latest world financial crisis. The country will suffer from long-term consequences of its own crisis due to slow structural reforms and a wrong macroeconomic policy which was led. High government spending, import and foreign indebtedness will no longer be possible, because those countries that Serbia has been depending on will still be putting up with the consequences of the crisis as well. An additional problem is posed by the fact that new large-scale crises in the world are in sight, as an effect of the rise in the price of food, only to be followed by the scarcity of some resources, such as drinking water or energy. New crises will manifest in different ways in different continents.

Serbia, which is part of Europe and the world, must apply its own model of macroeconomic policy to offset the negative factors that are yet to come from the external environment, as well as to resist the factors that have been a generator of the internal crisis for decades. The Serbian economic problem is not a local consequence of the global crisis, but is due to its problematic model of growth.

The roots of a destructive national economy and policy run deep. And new turbulences on the Serbian economic scene brought about by new crises will be recurrent and enduring, and will further affect the real sector and the population. A new social and debt crisis will have a deep and lasting effect on the majority of businesses, workers, consumers and creditors. The events that will follow will additionally intensify the social and political crisis.

At a time when Europe and the world are facing new crisis, the following question arises: does the European Union need Serbia the way it is today?

Key words: *crises after the crisis, unemployment, poverty, loans, external debt, corruption, European Union.*

ЛИТЕРАТУРА

- Attali J. (2009), *La crise, et après?*, Meander.
- European Commission (2009), *Eurobarometer Survey on Poverty and Social Exclusion*, Publication Office of the European Union, Luxembourg.
- European Central Bank (2008), *Statistics*, Pocket book, Frankfurt.
- Galbraith K.J. (2008), *The Predator State: How Conservatives Abandoned the Free Market and Why Liberals Should Too*, Hardcover, Kindle Edition.
- Grk S. (2009), „Structural Reforms in Serbia: Preparing for the Future“, *South East European Studies Association*, Panel Serbia in Transition: 2000-2010, American Association for the Advancement of Slavic Studies (AAASS), November 12-15, 2009, Boston, SAD.
- Грк С. (2009), „Србија у озрачју европских интеграција“, *Србија и Европа – економија, друштво и политика*, Институт друштвених наука, Београд.
- Грк С. (2009), „Социјалне неједнакости у фокусу економске и финансијске Дисхармоније“, *Српска политичка мисао*, 4/2009, Институт за политичке студије, Београд.
- Грк С. (2010), „Деструктивна национална економија и политика удаљава Србију од Европске уније“, *Национални интерес*, 1/2010, Институт за политичке студије, Београд.
- Грк С. (2010), „Курс као механизам у функцији економске политике Србије“, *Српска политичка мисао*, 2-2010, Институт за политичке студије, Београд.
- International Monetary Fund (2009), *International Financial Statistics*, March 2009.
- International Monetary Fund (2010), *World Economic Outlook*, October 2010.
- World Bank (2010), *The World Bank Data*, September 2010.

Resume

The financial and economic crisis in the world is the consequence of much deeper disturbances and an indication of more precarious trends. Serbia has entered an economic crisis much earlier than the outbreak of the latest world financial crisis. The country will suffer from long-term consequences of its own crisis due to slow structural reforms and a wrong macroeconomic policy which was led. High government spending, import and foreign indebtedness will no longer be possible, because those countries that Serbia has been depending on will still be putting up with the consequences of the crisis as well. An additional problem is posed by the fact that new large-scale crises in the world are in sight, as an effect of the rise in the price of food, only to be followed by the scarcity of some resources, such as drinking water or energy. New crises will manifest in different ways in different continents.

Serbia, which is part of Europe and the world, must apply its own model of macroeconomic policy to offset the negative factors that are yet to come from the external environment, as well as to resist the factors that have been a generator of the internal crisis for decades. The Serbian economic problem is not a local consequence of the global crisis, but is due to its problematic model of growth.

The slowdown of economic growth in Serbia has developed into a crisis on the labour market. The situation on the labour market might be further aggravated in the forthcoming period, since a large part of the population will be left jobless. This, along with the chronic inflation in Serbia, will directly lead to the spread of poverty. What will additionally make the situation even more complicated is the fact that the poor will get poorer, and the rich even richer. Such a prominent polarisation of the population will bring about an increase in corruption and crime. And, if the crisis persists longer, social and political unrest is unavoidable. People do not have confidence in domestic political and economic elites, who have led the country into the situation where unemployment and poverty are on the increase, and corruption and crime are flourishing. The crisis in Serbia will further deepen due to the borrowing crisis, i.e. the extent of foreign debt and the speed by which it is growing.

The level of national debt of countries in the region is increasing, yet its financing after the crisis is getting more and more expensive. The disparities between countries are much bigger than they were at the time when everyone was borrowing through cheap credits. Since today everybody wants to borrow even more, and the conditions are not the same for all countries – this will pose further challenges for those who want to attract more foreign investors.

Serbia has based its economic growth on the model that relies on foreign capital inflow. This model is no longer sustainable today. A new model is now required, which should be founded on a business orientation towards export branches. Serbia should primarily direct its export efforts towards the European market. However, it is not realistic to expect immediate significant results, i.e. positive effects, upon switching to the new model of economic growth, as it is impossible to pull out the national economy out of destruction straight away. The roots of a destructive national economy and policy run deep. And new turbulences on the Serbian economic scene brought about by new crises will be recurrent and enduring, and will further affect the real sector and the population. A new social and debt crisis will have a deep and lasting effect on the majority of businesses, workers, consumers and creditors. The events that will follow will additionally intensify the social and political crisis.

The price that Serbia will bear on the economic, social and political fields will be enormous, and the effect of it will be the loss of economic independence and political sovereignty. At a time when Europe and the world are facing new crisis, the following question arises: does the European Union need Serbia the way it is today? Serbia needs the European Union. Serbia has to join the modern world in its future. For its own sake, not for the sake of the world.

* Овај рад је примљен 25. маја 2011. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. јуна 2011. године.